

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Vuori Miika, Oksanen Atte, Nurmi Johanna, Räsänen Pekka
Name of article: Pelon ja turvattomuuden umpikujat Jokelan ja Kauhajoen tragedioiden jälkeen
Name of work: Toiminnallisia loukkuja : hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa
Editors of work: Oksanen Atte, Salonen Marko
Year of publication: 2011
ISBN: 978-951-44-8515-2
Publisher: Tampere University Press
Pages: 175-193
Discipline: Social sciences / Social policy
Language: fi
School/Other Unit: School of Social Sciences and Humanities

URN: <http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-831>

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

*Miika Vuori, Atte Oksanen,
Johanna Nurmi ja Pekka Räsänen*

9. PELON JA TURVATTOMUUDEN UMPIKUJAT JOKELAN JA KAUAHOEN TRAGEDIOIDEN JÄLKEEN

Kouluissa tapahtuneista ampumavälikohtauksista on tullut viime vuosikymmeninä maailmanlaajuinen väkivaltailmiö. Suomessa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat järkyttivät ihmisten turvallisuudentunnetta vuosina 2007 ja 2008. Koulusurmat koetaan usein muuta väkivaltarikollisuutta järkyttävämpänä, koska tekijät ja useimmat uhreista ovat lapsia ja nuoria, joiden kuoleman symbolinen merkitys yhteisöille on suuri (Muschert 2007, 64; Oksanen ym. 2010). Lisäksi tekojen ennakoinnattomuus sekä uhrien sattumanvarainen valikoituminen ovat omiaan aiheuttamaan huolta ja pelkoa erityisesti perheissä, joissa on kouluikäisiä lapsia.

Traumaattiset tapahtumat rikkovat arjen jatkuvuuden ja tuottavat vahvoja tuntemuksia. Pelko, viha ja suru ovat tärkeä osa yksilöiden ja yhteisöjen toipumisprosessia. Tunteet toimivat yhteisöjen sosiaalisina sidoksina ja vaikuttavat toimintaan ja asenteisiin toisia kohtaan. (Hutchison & Bleiker 2008.) Perheiden ja yhteisöjen jäsenet ovat dynaamisessa vuorovaikutuksessa, aikuisten käyttäytyminen heijastuu nuoriin ja päinvastoin (Aisenberg & Ell 2005). Koulusurmat ovat vaikuttaneet erityisesti lasten, nuorten ja lapsiperheiden turvallisuusilmapiiriin. Kou-

lusurmat miellettiin aiemmin etäiseksi, amerikkalaiseksi ilmiöksi, jonka ei uskottu koskevan Suomea (Oksanen ym. 2010). Jokelan ja Kauhajoen paikallisyhteisöissä tapahtuneet tragediat kuitenkin särkivät tämän mielikuvan, jonka seurauksena paluuta edeltävään aikaan ei ole.

Tarkastelemme tässä artikkelissa erityisesti lapsiperheiden pelon ja turvattomuuden kokemuksia koulusurmien jälkeen Jokelan ja Kauhajoen paikallisyhteisöissä. Keski-Uudellamaalla sijaitseva, noin 7000 asukkaan Jokela on hallinnollisesti osa 36 000 asukkaan Tuusulan kuntaa. Jokela on oman paikallisidentiteetin omaava radanvarsikylä, josta monet asukkaat käyvät töissä Helsingissä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Jokelan asukasluvu on kasvanut ja perinteinen kyläyhteisö on alkanut muistuttaa nukkumalähiötä. Kauhajoki puolestaan on Etelä-Pohjanmaalla sijaitseva noin 14 000 asukkaan kaupunki. Se on väkiluvultaan Jokelaa suurempi ja maantieteellisesti hajaantuneempi. Perinteinen yhteisöllisyys on paikallisesti edelleen vahvaa etenkin Kauhajoen keskustaa ympäröivissä sivukylissä. Kauhajoen koulusurmien välittömät vaikutukset kohdistuivat Jokelan tapahtumia laajemmalle alueelle, sillä Kauhajoen surmissa menehtyneet uhrat olivat kotoisin pääosin Kauhajoen lähialueilta Pohjanmaalta.

Artikkelin empiirisenä aineistona käytetään *Arkielämä ja epävarmuus: sosiaaliset suhteet Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen* -projektin kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa. Jokelassa (n= 330) ja Kauhajoella (n=319) kerättiin vertailukelpoiset postikyselyaineistot noin puoli vuotta molempien koulusurmien jälkeen. Jokelan ensimmäistä kyselyä kerättäessä Kauhajoen koulusurmia ei ollut vielä tapahtunut. Postikyselyt toistettiin vuosi ensimmäisen kyselyn jälkeen sekä Jokelassa (n=278) että Kauhajoella (n=339). Perusjoukkona olivat kaikissa aineistoissa 18–74-vuotiaat alueilla asuvat suomenkieliset, joista poimittiin yksinkertaisella satunnaisotannalla 700 hengen otos. Ensimmäisessä kyselyssä vastausprosentit olivat Jokelassa 47 ja Kauhajoella 46. Toisessa kyselyssä vastausprosentit olivat Jokelassa 40 ja Kauhajoella 48. Vastausprosentteja voidaan arkaluontoiseen aihepiiriin nähden pitää kohtalaisina. Aineistoissa ei ole havaittu merkittäviä vinoutumia iän tai sukupuolen osalta.

Kyselyaineistoissa selvitettiin yhteisöllisyyttä, vastaajien sosiaalisia kontakteja sekä turvattomuutta ja pelkoja. Lisäksi mukana oli suoraan koulusurmiin liittyviä kysymyksiä. Laadullinen aineisto koostuu Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden teemahaastatteluista. Haastatteluissa kartoitettiin haastateltavien sosiaalisia suhteita asuinpaikkakunnallaan sekä omakohtaisia kokemuksia koulusurmista. Lisäksi tarkasteltiin osallistujien käsityksiä paikallisyhteisöistä sekä koulusurmien seurauksista kotipaikkakunnillaan.

Haastateltavat rekrytoitiin kyselylomakkeen yhteydessä lähetetyllä haastattelupyynnöllä. Jokelassa haastateltavana oli yhteensä 21 ja Kauhajoella 22 henkilöä. Tähän artikkeliin on otettu mukaan vain niiden osallistujien haastattelut, joilla oli kotona asuvia kouluikäisiä tai alle kouluikäisiä lapsia. Jokelasta tässä artikkelissa on hyödynnetty kuutta haastattelua, joissa haastateltavina oli yhteensä neljä naista ja neljä miestä. Kauhajoella tehdyistä haastatteluista hyödynnämme seitsemää haastattelua, joihin osallistui kaikkiaan kaksi miestä ja seitsemän naista. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja lukuun ottamatta tutkimukseen osallistuneita aviopareja, joita haastateltiin yhdessä. Sekä Jokelassa että Kauhajoella haastatteluihin osallistui kaksi avioparia.

Tarkoituksemme on hahmottaa ampumavälikohtausten aiheuttamaa välillistä pelkoa ja turvattomuutta koulusurmien tapahtumapaikkakunnilla. Välillisellä pelolla tarkoitamme huolta läheisten ihmisten ja erityisesti oman perheen turvallisuudesta. Paikallisten asukkaiden kokemuksia hahmotellaan aluksi kyselyaineiston analyysin avulla. Kysymme, miten koulusurmat koskettivat lapsiperheitä Jokelassa ja Kauhajoella, sekä kuinka huolestuneita kouluikäisten lasten vanhemmat olivat koulusurmien uusiutumisen mahdollisuudesta. Tämän jälkeen kartoitamme laadullisen haastatteluaineiston perusteella tarkemmin sitä, miten jokelalaisissa ja kauhajokisissa lapsiperheissä jäsennettiin ja hallittiin pelon ja turvattomuuden kokemuksia koulusurmien jälkeen.

Pelot loukkuina

Suomessa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat herättivät huolta ja poikivat erilaisia toimenpide-esityksiä (ks. Nokelainen 2010; Oikeusministeriö 2009; 2010; Sisäasiainministeriö 2009). Turvallisuuden edistämiseksi tehdyt toimintaehdotukset saattavat kuitenkin itsessään tuottaa pelon ja uhan tunnetta. Sosiologi Frank Furedi (2002) lähestyy tätä ilmiötä pelon kulttuurin käsitteellä. Elämä on muuttunut aiempaa turvallisemmaksi, mutta korostunut riskitietoisuus saa ihmiset olemaan yhä enemmän varuillaan. Turvallisuuskysymykset muodostuivat keskeiseksi poliittiseksi tavoitteeksi jo ennen koulusurmia. Suomessa on 2000-luvulla laadittu kansallinen sisäisen turvallisuuden ohjelma, minkä lisäksi lähes jokaiseen suomalaiseen kuntaan ja kaupunkiin on tehty paikallinen turvallisuussuunnitelma. Pelot ja turvattomuus saattavat johtaa kuitenkin tilanteeseen, jossa pelko poikii itsessään negatiivisen kierteen. Sosiaalipoliittisen turvallisuuden rakentamisen kääntöpuolena myös turvattomuus ja pelko artikuloituvat näkyviksi. (Virta 2006; ks. myös Koskela 2009.)

Turvallisuuskysymykset tuovat näkyväksi väkivallan pelon käsitteeseen sisältyvän arvolatautuneisuuden, jolla saattaa olla seurauksensa. Kriminologi Timo Korander (2000) on todennut, että makrotason sosiaalipoliitikassa kontrollin keinot saattavat korvata sosiaalisen tuen keinoja. Erilaiset ennakkoluulot voivat muodostaa jännitteitä sosiaalisten ryhmien välille. Ranskalainen sosiologi Robert Castel (2007) muistuttaakin, että turvallisuuteen tähtäävät ohjelmat sisältävät ristiriidan, sillä ne eivät pysty toteutumaan täydellisesti. Riskien hallinnan ongelmana on uusien riskien synnyttäminen. Sinänsä turvallisuuden tavoittelu on kuitenkin inhimillistä, koska epävarmuus ja turvattomuus vaikeuttavat elämänhallintaa ja suhtautumista tulevaisuuteen.

Teoreettiset esitykset pelkokulttuurin kasvusta vaativat empiiristä testaamista. Suomalaisella kriminologisella kentällä väkivallan pelkojen (fear of crime) tutkimus on ollut kiinteä osa kansallisia uhritutkimuksia (ks. Sirén ym. 2010). Väkivallan pelkoja on tutkittu perinteisesti henkilökohtaisena ominaisuutena. Peloilla on tällöin viitattu yleiseen

huoleen ja ahdistukseen, jota väkivallan uhriksi joutumisen mahdollisuus yksilötasolla aiheuttaa. Väkivallan pelko on tunne, joka vaihtelee intensiteetiltään aina yleisen tason riskiarvoista huolestuneisuuteen ja jopa voimakkaaseen kokemukselliseen pelkoon. (Hale 1996; Heiskanen 2002.) Väkivallan pelot ovat sidoksissa myös sosiaalisesti jaettuun moraalisiin merkityksiin, joihin esimerkiksi äkilliset yhteiskunnalliset muutokset ja tragediat heijastuvat (Jackson 2006). Pelkojen ja sosiaalisten suhteiden välisen dynamiikan huomioon ottaminen on tärkeää esimerkiksi koulusurmien kaltaisten tragedioiden jälkeen. Koulusurmien yhteydessä pelon ja turvattomuuden tuntemukset voivat artikuloitua sekä henkilökohtaisiksi että välillisiksi, esimerkiksi perheenjäsenen turvallisuutta ja hyvinvointia koskevaksi. Arkielämän tasolla epävarmuus voi jäsentyä nimenomaan huolena tai pelkona läheisen, esimerkiksi kouluikäisen lapsen puolesta. (Snedker 2006; Tulloch 2004; Warr & Ellison 2000.)

Kriminologiassa sosiologit Mark Warr ja Christopher Ellison (2000) ovat kutsuneet läheisten puolesta kannettua huolta ja pelkoa altruistiseksi. Perheenjäsenten ja erityisesti lasten puolesta tunnettu pelko on monimuotoinen ilmiö. Siinä yhdistyvät sekä vanhemmuuteen liittyvä rakkaus ja välittäminen että lapsuuteen ja nuoruuteen liitetty fyysinen ja emotionaalinen haavoittuvuus. Väkivallan pelon seurauksena ihmiset muuttavat myös käyttäytymismallejaan. Sosiologi Karen Snedkerin (2006) mukaan altruistista pelkoa kuvastaa nimenomaan vaikutus henkilön toimintaan ja käyttäytymiseen, jonka mahdollinen yhteys aikuisten ja lasten vuorovaikutukseen on tärkeä ottaa huomioon.

Altruistinen pelko voi olla jopa yleisempää kuin henkilökohtainen pelko. Ero on korostunut esimerkiksi lapsiperheissä. Miesten ja naisten ilmaisema altruistinen pelko lastensa puolesta onkin osoittautunut yleiseksi. Pelko voi heijastella myös perinteisiä hoivaajan ja suojelijan rooliodotuksia. (Snedker 2006; Warr & Ellison 2000.) Australialainen psykologi Marian Tulloch (2004) havaitsi haastattelututkimuksessaan, että vanhempien puhetoissa lapsuus korostuu haavoittuvuutena. Vanhemmat määrittivät tehtäväkseen suojella lastaan. Vanhemmat saattoivat myös käyttää äärimmäisiä esimerkkejä perustellakseen pelko-

jaan. Kuvaukset toivat esille myös pelkojen sosiaalisen rakentuneisuuden (”olen kuullut tapahtuneen”) ja sukupolviretoriikan. Vanhemmat muistelivat omaa lapsuuttaan turvallisena, mutta nyky-yhteiskunta herätti epäilyksiä ja epävarmuutta.

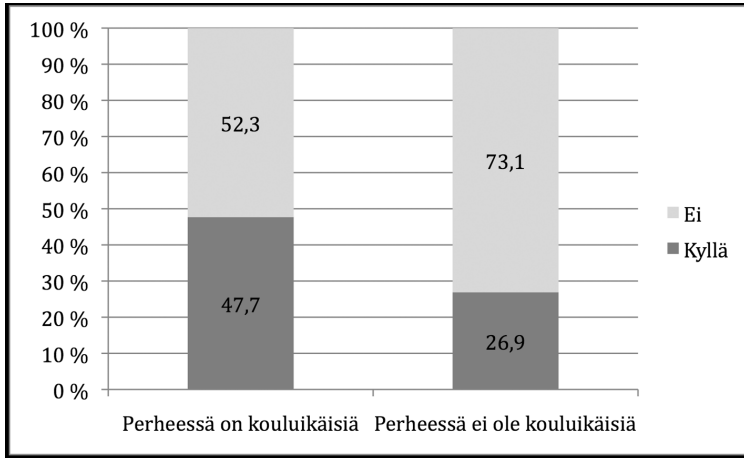
Väkivaltauutisointi ja ihmisten väkivallan pelot lisääntyivät Suomessa 1990-luvulla. Kansallisten uhritutkimusten perusteella aikuisväestön väkivallan kokemukset pysyivät kuitenkin suhteellisen tasaisena vastaavalla ajanjaksolla. (Kivivuori ym. 2002, 43–48.) Myös koulusurmien runsas medianäkyvyys saattaa lisätä ihmisten epävarmuuden ja turvattomuuden tuntemuksia. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että koulusurmien uutisointi korostaa sensaatiohakuisuutta. (Maguire ym. 2002.) Suomessa tiedotusvälineiden toimintaa kritisoitiin erityisesti Jokelan tragedian jälkeen (Hakala 2009; Oikeusministeriö 2009; Raittila ym. 2008). Koulusurmien jälkeen huomio on kohdistunut mediassa nuorison hyvinvointiin ja nuorten tekemään väkivaltaan. Koulusurmat ovatkin koetelleet sukupolvien välistä sosiaalista luottamusta. Nuoriso toimii dramaattisissa väkivaltarikoksissa aikuisten pelkojen objektina (ks. Altheide 2009; Frymer 2009; Harrikari 2008; Muschert 2009).

Lapsiperheiden haavoittuvuus Jokelassa ja Kauhajoella

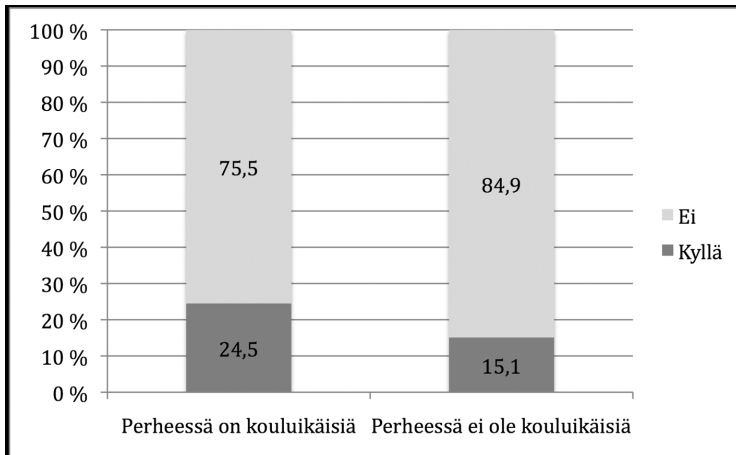
Kyselyaineiston perusteella koulusurmat koskettivat useaa vastaajaa henkilökohtaisesti Jokelan ja Kauhajoen paikallisyhteisöissä. Kuviot 1 ja 2 osoittavat, että tämä korostui erityisesti niissä perheissä, joissa asui kouluikäisiä lapsia. Kuvioissa esitetyt jakaumat perustuvat kyselyaineistoihin, jotka kerättiin puoli vuotta paikkakunnilla tapahtuneiden koulusurmien jälkeen. Vastaaajilta kysyttiin, kuoliko joku heidän läheisensä tai tuttavansa koulusurmissa.

Jokelassa lähes puolet kouluikäisten vanhemmista (47,7 %) kertoi menettäneensä läheisen tai tuttavan koulusurmissa. Ero niihin vastaaajiin, joilla ei ollut kotona asuvia kouluikäisiä lapsia, oli erittäin merkit-

sevä ($p < 0,001$). Myös Kauhajoella kouluikäisten vanhemmat tunsivat todennäköisemmin jonkun koulusurmien uhreista. Näitä vastaajia oli joka neljäs kouluikäisten vanhemmista (24,5 %). Ero vastaajiin, joilla ei ollut perheessä kouluikäisiä lapsia, oli melkein merkitsevä ($p < 0,05$).

Kuvio 1. Kuoliko läheinen tai tuttava koulusurmissa. Jokela (N=330)

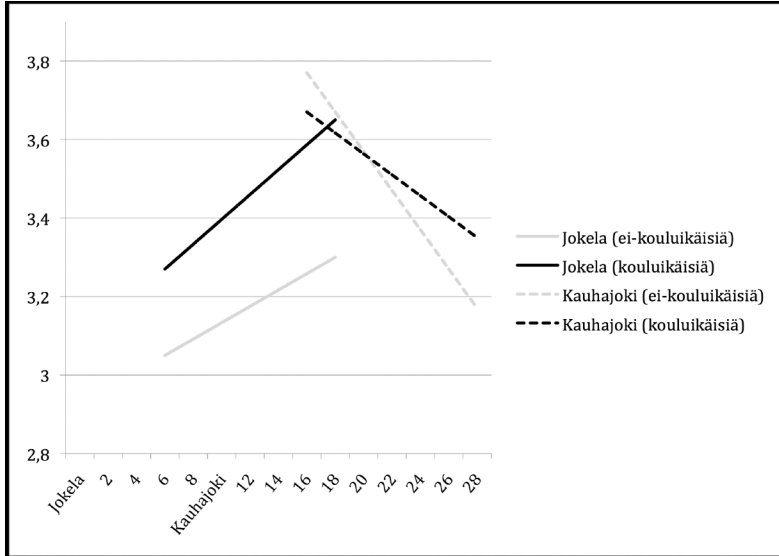
Kuvio 2. Kuoliko läheinen tai tuttava koulusurmissa. Kauhajoki (N=319)

Seuraavaksi arvioimme vastaajien väkivallan pelkoa. Kyselyissä välilistä väkivallan pelkoa ei kysytty suoraan, joten tätä ulottuvuutta on arvioitu edellä esitetyn perhemuotoluokittelun avulla. Kyselylomakkeessa väkivallan pelkoa mitattiin viisiportaisen Likert-asteikon avulla. Vastaajia pyydettiin arvioimaan missä määrin he olivat huolestuneita koulusurman kaltaisen tapahtuman toistumisesta. Huolestuneisuuden voimakkuuden asteen sanallinen muoto oli annettu ainoastaan ääriarvoille (1= ”ei lainkaan huolestunut”, 5= ”erittäin paljon huolestunut”). Analyysissä koulusurmien toistumiseen liittyvää mittaria on käsitelty keskiarvomuuttujana. Jakaumien visuaalinen tarkastelu sekä vinous- ja huipukkuusluvut antoivat hyvin tukea normaalijakaumaoletukselle (ks. Nummenmaa 2009, 155).

Tulokset Jokelasta vahvistavat käsitystä, että koulusurmat ovat olleet kouluikäisten lasten vanhemmille vaikea asia. Jokelassa huoli koulusurmien toistumisesta oli molemmissa kyselyissä suurempaa niillä vastaajilla, joilla oli kotona asuvia kouluikäisiä lapsia. Jälkimmäisessä kyselyssä ero muodostui myös tilastollisesti melkein merkitseväksi ($p < 0,05$). Jokelan ensimmäistä kyselyä kerättyä Kauhajoen koulusurmia ei ollut vielä tapahtunut. Ei olekaan yllätys, että koulusurmien uusiutumista koskeva huoli kasvoi toisessa Jokelasta kerättyssä kyselyssä, joka kerättiin Kauhajoen surmien jälkeen. On myös huomattava, että huoli koulusurmien toistumisesta kasvoi myös vertailuryhmässä, joskin kouluikäisten vanhemmilla kasvu oli jonkin verran voimakkaampaa. Kuviossa 3 näkyy huolen kehitys sekä Jokelassa että Kauhajoella vastaajilla, joilla on kouluikäisiä lapsia sekä vastaajilla, joilla ei ole kouluikäisiä lapsia. Kuvion vaaka-akselilla näkyy kuukausina etäisyys Jokelan koulusurmista.

Kauhajoen ensimmäisessä kyselyssä ne vastaajat, joilla ei ollut perheessä kouluikäisiä, olivat huolestuneempia koulusurmien toistumisesta. Toisessa kyselyssä huolestuneisuus oli sen sijaan voimakkaampaa kouluikäisten lasten vanhemmilla. Keskiarvojen erot eivät muodostuneet tilastollisesti merkitseviksi. Jokelasta poiketen Kauhajoella vastaajaryhmien huolestuneisuus väheni, mutta muutos oli pienempää kouluikäisten vanhemmilla. Huolestuneisuuden väheneminen oli tilastollisesti mer-

kitsevää nimenomaan niillä vastaajilla, joilla ei ollut kotona kouluikäisiä lapsia ($p < 0,001$). Tulosta selittänee se, että Kauhajoen toista aineistoa kerättyessä viimeisimmästä koulusurmasta oli kulunut jo puolitoista vuotta. On siis todennäköistä, että huoli väheni siitä syystä, että uutta koulusurmatapausta ei tullut.

Kuvio 3. Koulusurmia uusiutumista koskevan huolen muutos Jokelassa ja Kauhajoella.

Pystyakseli kertoo pelon voimakkuuden (1= ”ei lainkaan huolestunut”, 5= ”erittäin paljon huolestunut”). Vaaka-akseli ilmoittaa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien tapahtumahetket ja kyselyiden ajankohdat (6 kk, 16 kk, 18 kk ja 28 kk Jokelan koulusurmien jälkeen).

Naiset ilmaisivat miehiä suurempaa huolta koulusurmien uusiutumisesta kaikissa neljässä Jokelasta ja Kauhajoelta kerättyssä kyselyssä. Vertailtaessa tarkemmin mies- ja naisvastaajaryhmiä voidaan havaita joitain eroja. Ensimmäisessä Jokelan kyselyssä kouluikäisten lasten isät

olivat myös enemmän huolissaan koulusurmien toistumisesta kuin miehet, joilla ei ollut kouluikäisiä lapsia ($p < 0,05$). Vastaava ero huolestuneisuudessa toistui myös toisessa kyselyssä, mutta jälkimmäisen kyselyssä miesten vastaajaryhmien välinen ero ei aivan saavuttanut tilastollista merkitsevyyttä. Jokelan naisvastaajien huolestuneisuudessa korostui puolestaan ajallinen ulottuvuus: kouluikäisten lasten äitien huolestuneisuus korostui jälkimmäisessä kyselyssä. Ero ei tosin ollut tilastollisesti merkitsevä.

Kauhajoen ensimmäisessä kyselyssä kouluikäisten lasten isät olivat yllättäen vähemmän huolissaan koulusurmien toistumisesta verrattuna niihin miesvastaajiin, joilla ei ollut kouluikäisiä lapsia ($p < 0,05$). Kouluikäisten lasten isien huolestuneisuus erottui vasta seurantakyselyssä. Huolestuneisuuden väheneminen oli tilastollisesti erittäin merkitsevää niillä miesvastaajilla, joilla ei ollut kouluikäisiä lapsia kotona ($p < 0,001$). Kouluikäisten lasten isillä huolestuneisuus vähentynyt. Naisvastaajien huolestuneisuus koulusurmien toistumisesta oli sen sijaan hieman suurempaa molemmilla kerroilla niillä vastaajilla, joilla oli kouluikäisiä lapsia. Erot perhemuotojen välillä eivät muodostuneet kuitenkaan tilastollisesti merkitseviksi. Naisvastaajien huolestuneisuus väheni symmetrisesti molemmissa vastaajaryhmissä ajan myötä.

Väkivallan pelko heijastelee ihmisten näkemyksiä toisista ihmisistä. Luottamusta tutkinut Eric M. Uslaner (2002) onkin esittänyt, että väkivallan pelko on yhteydessä heikkoon yleistyneeseen luottamukseen. Pelon kasvaessa luottamus toisiin ihmisiin vähenee. Kyselylomakkeessa yleistynyttä luottamusta selvitettiin viisiportaisen Likert-asteikollisen mittarin avulla, jossa tiedusteltiin voivatko vastaajat ”luottaa ihmisiin yleensä”. Arvot jakaantuivat asteikolle 1 = ”voi luottaa täysin” – ”5=”ei voi luottaa lainkaan”. Ryhmävertailussa vastaajaryhmät jaoteltiin jälleen sen mukaan, oliko heillä kouluikäisiä perheenjäseniä.

Jokelassa vastaajat, joilla oli kouluikäisiä lapsia, ilmaisivat myös vahvempaa yleistynyttä luottamusta molemmissa kyselyissä. Erot eivät muodostuneet tilastollisesti merkitseviksi. Huomion arvoista on lisäksi se, että yleistynyt luottamus kasvoi seurantakyselyssä. Kauhajoen ensimmäisessä kyselyssä vastaajien perhemuoto ei tehnyt eroa yleistyneeseen

luottamukseen. Seurantakyselyssä yleistynyt luottamus kasvoi ja oli voimakkaampaa kouluikäisten lasten vanhemmilta. Muutos oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ($p < 0,05$).

Edellä nähtiin, että Jokelassa koulusurmien olivat huolissaan kouluikäisten lasten vanhemmat. Huoli myös kasvoi uusintakyselyssä, joka tapahtui puolitoista vuotta Jokelan koulusurmien ja vain 4 kuukautta Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Samalla kuitenkin yleistynyt luottamus lisääntyi Jokelassa. Tulokset viittaavat siihen, että koulusurmien kaltainen harvinainen tapahtuma ei sinänsä horjuta luottamusta toisiin ihmisiin ainakaan omassa paikallisyhteisössä. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että koulusurmien kaltaiset tragediat saattavat jopa tilapäisesti lisätä paikallisyhteisössä koettua yhteisöllisyyden tunnetta (Hawdon ym. 2010). Myös yleistynyt luottamus on tulkittavissa tällaisen yhteisöllisyyden tunteen ilmaukseksi.

Yhteenvetona voidaan todeta, että koulusurmat heijastuivat monin tavoin vastaajien väkivallan pelkoihin. Jokelassa huolestuneisuus koulusurmien toistumisesta oli molempina ajankohtina voimakkaampaa kouluikäisten lasten vanhemmilla. Myös yleistynyt luottamus oli heillä voimakkaampaa. Kauhajoella kouluikäisten lasten vanhempien huolestuneisuus koulusurmien toistumisesta näkyi pitkittäisvertailussa, mutta samalla voimistui myös kouluikäisten lasten vanhempien yleistynyt luottamus.

Pelon ja turvattomuuden jäsentäminen lapsiperheissä

Pelon ja turvattomuuden kokeminen korostui myös haastatteluaineistossa sellaisten haastateltavien kohdalla, joilla oli kouluikäisiä tai sitä nuorempia lapsia. Turvattomuuden tunteet ilmenivät näillä haastateltavilla ennen kaikkea omien lasten turvallisuuteen liittyvänä huolena, ei niinkään huolena omasta turvallisuudesta. Lapsiperheiden vanhempien kokemukset eivät vaihdelleet kovinkaan paljon paikkakunnittain vaan sen mukaan oliko haastateltavan lapsi käynyt koulua, jossa surmat

tapahtuivat. Tämän vuoksi emme analyysissä vertaile Jokelan ja Kauha-joen haastatteluja toisiinsa, vaan kartoitimme haastatteluissa esiintyviä pelon ja turvattomuuden kokemuksia.

Haastatteluissa osallistujia pyydettiin kertomaan vapaasti omasta koulusurmiin liittyvästä kokemuksestaan alkaen siitä, kun he kuuluivat että jotakin tavallisuudesta poikkeavaa oli tapahtunut. Kouluikäisten tai sitä nuorempien lasten vanhemmat kertoivat säännönmukaisesti, että heidän ensireaktionaan oli huoli omien lasten turvallisuudesta. Huoleen saattoi liittyä pelon ja jopa paniikin tunteita. Erityisen vaikeana tilanteen kokivat luonnollisesti ne vanhemmat, joiden lapset opiskelivat tapahtumakouluissa.

Kun mä soitin pojalle niin poika sipisi sinne puhelimeen ”Me ollaan täällä luokassa”. Eli ne oli luokassa siellä lattialla ja hiljaa piti olla. Tuli semmonen tunne itselle, että onko sillä pyssy ohimolla vai mitä. Kun ei tiennyt sitä tilannetta ja kun sanottiin, ettei ampujaa ole saatu kiinni niin totta kai se kauhu vaan kasvoi ja kasvoi. (Nainen, Jokela.)

Yksi äitikin siellä [kohdekoulun pihalla] sanoi, että siellä on hänen lapsensa, hän haluaa päästä sinne. Sieltä kuului se ampuminen koko ajan. Sitten kun mä yritin tytärtä kiinni että onko hän päässyt pois, mutta se oli varattu. Mutta kun tytär soitti että hän on täällä [evakuointipaikalla] niin silloin tuli helpotuksen huokaus. (Mies, Kauhajoki.)

Tilanne oli molemmissa ampumistapauksissa aluksi hyvin epäselvä, eikä tekijöiden määrästä tai heidän liikkeistään ollut tietoa. Näin ollen huoli lapsista ei rajoittunut vain niiden vanhempien kokemukseksi, joiden lapset olivat kohdekouluissa. Monen haastateltavan lapset olivat koulussa tai hoidossa melko lähellä kohdekouluja, joten haastatteluissa jopa päiväkotikäisten lasten vanhemmat kuvasivat hyvin voimakkaita ensireaktioita ja huolta lastensa turvallisuudesta:

[Radiossa sanottiin], että Jokelan koulukeskuksessa ammutaan. Mutta ei oo mitään enempiä tietoa, onko ampuja rakennuksessa vai ulkona,

ja silloinhan mä menin ihan hirveeseen paniikkiin, koska meidän lapset on hoidossa ihan siinä Jokelan yläasteen vieressä. (Nainen, Jokela.)

Koulusurman tapahtuminen Jokelan ja Kauhajoen kaltaisilla pienillä ja rauhallisilla paikkakunnilla oli suuri järkytys paikallisille asukkailla ylipäätään (Oksanen ym. 2010), mutta erityisesti pienten lasten ja kouluikäisten vanhemmat kertoivat arvioineensa uudelleen asuinpaikkansa turvallisuutta. Monet haastateltavista olivat muuttaneet Kauhajoelle tai Jokelaan perheen perustamisen tullessa ajankohtaiseksi, ja he kertoivat valinneensa asuinpaikan nimenomaan sillä perusteella, että se olisi rauhallinen ja hyvä paikka kasvattaa lapsia. Ennakoimattomina ja käsittämättömiltä tuntuvinä väkivallantekoina koulusurmat järkyttivät lapsiperheiden turvallisuuden tunnetta; koko asuinpaikkakunta saattoi tuntua erilaiselta kuin ennen. Esimerkiksi eräs kauhajokinen pienen lapsen äiti kertoi, että he olivat muuttaneet paikkakunnalle, koska halusivat perustaa perheen maalla, ”rauhallisissa ympyröissä”:

Mä ajattelin että muutettiin [suuresta kaupungista] pois että tää on tällainen rauhallinen vaihtoehto. Niin sitten tapahtuu tällaista, se oli aika iso järkytys, kun odotti että täällä on hyvin rauhallista. Ei ollutkaan. Että siinä mielessä se oli eräänlainen isku niitä mielikuvia kohtaan mitä olin elätellyt siitä että mitä on Kauhajoella. (Nainen, Kauhajoki.)

Lähes kaikki haastateltavat kertoivat yleisen turvattomuuden tai epävarmuuden tunteen lisääntyneen koulusurmien jälkeen. Nämä tunteet eivät välttämättä konkretisoituneet pelkoina siitä, että esimerkiksi uusi koulusurma saattaisi tapahtua oman lapsen koulussa, vaan turvattomuus liittyi koulusurmien jälkeen tulleeeseen tietoisuuteen siitä, että ”mitä tahansa voi tapahtua missä tahansa”. Jotkut kertoivat kokeneensa pelkoa ampumisen jälkeen, vaikka tiesivätkin vaaran olevan jo ohi. Haastateltavat puhuivat myös riittämättömyyden tunteesta suhteessa turvattomuuden kokemukseen; miten taata lapselle turvallisuuden tunne, jos itsekin pelkää? Joillakin haastateltavilla koulusurmien aiheut-

tama huoli kytkeytyi lisäksi syyllisyydentunteeseen siitä, että he olivat tuoneet perheensä paikkaan, joka ei ollutkaan turvallinen:

Tätä yritettiin välttää, kun hakeuduttiin asumaan sellaiseen paikkaan, jossa on sitä turvallisuutta. Mä syytin itseäni siitä, että miten mä olen valinnut niin väärin tai miten en ole nähnyt sitä asiaa. Että mihin mä olen perheeni tuonut. Vaimo silloin sanoi että mitä me sinne [Jokelaan] lähdetään, ja mä perustelin että siellä on turvallista. (Mies, Jokela.)

Yhtenä tärkeänä teemana haastatteluissa korostui kuitenkin konkreettinen pelko uudesta koulusurmasta ja huoli siitä, onko koulu enää lapsille turvallinen paikka. Monet kertoivat olevansa huolissaan tai ainakin miettineensä sitä mahdollisuutta, että oman lapsen koulussa tapahtuisi uusi koulusurma. Osallistujat kertoivat esimerkiksi pitävänsä nimenomaan perheen ja lasten turvallisuutta nykyisin etusijalla, ja antavansa lasten olla poissa koulusta aiempaa helpommin vaikkapa jonkin turvallisuuteen liittyvän epäilyksen vuoksi. Jotkut haastateltavat totesivat, että kaikkiin mahdollisiin turvallisuushkiin pyrittiin reagoimaan mahdollisimman nopeasti. Eräs haastateltava oli esimerkiksi ottanut yhteyttä kouluun, kun hänen tyttärensä oli kertonut luokkatoverinsa alkaneen käyttäytyä epätavallisesti ja osoittaneen kiinnostusta aseisiin. Lisäksi haastateltavat kuvasivat esimerkiksi sitä, miten lapsen lähtiessä aamuisin kouluun mieleen saattoi nousta pelko siitä, että ”onko tämä viimeinen kerta kun hänet näkee” (Nainen, Jokela).

Pelon kokemista kuvatessaan haastateltavat kuitenkin korostivat lähes poikkeuksetta pelon ja turvattomuuden tunteiden hallitsemista. Tunteiden hallintaa perusteltiin ensinnäkin arkielämän sujumisen kannalta; pelolle ei saa antaa valtaa, muuten se rajoittaa elämää. Tietty määrä epävarmuutta koettiin myös luonnolliseksi osaksi elämää, joka pitää vain hyväksyä. Pelon ja turvattomuuden hallinnassa käytettiin apuna ennen kaikkea järkeilyä. Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat, että pelon hillitsemisessä auttaa tietoisuus siitä, kuinka epätodennäköistä

on, että uusi koulusurma ylipäättään tapahtuisi, saati se että ampuminen tapahtuisi juuri oman lapsen koulussa.

Tottakai mulla on normaali äidin huoli ja pelko, mutta jos tällainen tapahtuu, niin mulle ei ole mitään keinoja, millä mä voin suojella lapsiani. Se menee sitten sairauden puolelle jos mä alan niitä suojelemaan. (Nainen, Kauhajoki.)

Jos tuollaisesta asiasta lähtee huolestumaan liikaa, niin sitten oikeastaan saa olla huolissaan ihan kaikesta. Kuitenkin todennäköisyys siitä että tuollaista tapahtuisi omalle kohdalle on aika pieni. (Mies, Jokela.)

Tämän lisäksi moni haastateltava mainitsi ”vain uskovansa ja toivovansa”, ettei omalle perheelle satu mitään pahaa. Suurin osa haastateltavista mainitsi myös luottavansa siihen, että ”salama ei iske kahta kertaa samaan paikkaan”, eli että vaikka uusi koulusurma Suomessa tapahtuisikin, se ei tapahtuisi omalla asuinpaikkakunnalla enää uudelleen: ”Tämä on sellainen asia, että vaikka mä kaikesta aina murehdin, niin tästä mä vaan ajattelen, että ei sitä nyt Jokelassa voi toista kertaa tapahtua.” (Nainen, Jokela.)

Koulusurmat epävarmuuden aiheuttajina

Edellä esitetyt tulokset tekevät näkyväksi erityisesti koulusurmien välillisen vaikutuksen paikallisyhteisöjen aikuisväestössä. Tragediat koskettivat kouluikäisten lasten vanhempia, jotka olivat useammin tunteneet jonkun surmissa kuolleen. Nämä löydökset ovat tärkeitä, koska koulusurmia käsittelevissä tutkimuksissa huomio on kohdistunut aiemmin lähinnä nuorten toipumisprosessiin (ks. esim. Suomalainen ym. 2009; Haravuori ym. 2010). Mahdollinen huoli läheisistä korostui erityisesti Jokelan aineistossa: lapsiperheiden vanhemmat olivat huolissaan koulusurmien toistumisesta. Sen sijaan Kauhajoella lapsiperheiden

huolet eivät erityisesti korostuneet, mutta vastaajat olivat yleisesti ottaen huolissaan koulusurmista. Huoli väheni Kauhajoen toisessa kyselyssä, jolloin Kauhajoen surmista oli jo puolitoista vuotta ja Jokelan koulusurmista lähes kaksi ja puoli vuotta.

Tuloksien pohjalta esitetyissä tulkinnoissa on kuitenkin syytä olla varovainen. Kyselytutkimukset eivät välttämättä tavoita kunnolla väkivallan pelon ja huolestuneisuuden kokemuksellista puolta (Jackson 2006; Farrall ym. 2009). Kyselytutkimuksen tulosten perusteella ei voida täysin arvioida, millä tavoin aikuisten voimakkaampi huolestuneisuus vaikuttaa lapsiin ja nuoriin sekä yleisemmin sukupolvien väliseen luottamukseen (Aisenberg & Ell 2005). Lisäksi on korostettava, että huolista huolimatta kouluikäisten vanhemmat ilmaisivat aineistossamme muita vastaajia suurempaa yleistynyttä luottamusta. Vaikka kyselyaineisto ei anna yhtä ja selkeää kuvaa lapsiperheiden tilanteesta, on selvä, että juuri lapsiperheet olivat Jokelassa ja Kauhajoella haavoittuva ryhmä.

Pelon ja turvattomuuden kokemuksia lähestyttiin tässä tutkimuksessa myös haastatteluaineiston avulla. Koulusurmat vaikuttivat etenkin kouluikäisten perheisiin kokemuksellisena huolestuneisuutena ja pelkoina. Haastatellut jokelalaiset, joiden lapset olivat kohdekoulussa, olivat kokeneet erittäin voimakkaita pelon ja jopa paniikin tunteita koulusurmien aikana. Haastatteluaineiston perusteella pienten ja kouluikäisten lasten vanhempien kokema pelko oli nimenomaan välillistä tai altruistista, eli pelko koski läheisten, ennen kaikkea omien lasten, turvallisuutta. Lapsiperheiden vanhemmat eivät ilmaisseet juuri lainkaan huolta omasta turvallisuudestaan.

Lapset ja nuoret kuvattiin haastattelupuheessa haavoittuvina, ja vanhempien tehtävänä nähtiin lasten suojeleminen (ks. myös Tulloch 2004). Tämä tehtävä saattoi tosin tuntua ristiriitaiselta sellaisessa tilanteessa, jossa äkillinen väkivaltatapaus oli tuonut vanhempien pelot pintaan ennen kaikkea henkilökohtaisesta näkökulmasta. Lisäksi koulusurmien jälkeensä jättämä yleinen turvattomuuden ja epävarmuuden ilmapiiri tuotti vanhemmille kokemuksen siitä, etteivät he lopulta kuitenkaan pysty täysin suojelemaan lapsiaan. Koulusurmien aiheuttama pelko oli saanut ainakin osan muuttamaan käyttäytymismallejaan

ja näkemään asioita uudella tavalla (ks. myös Warr & Ellison 2000; Snedker 2006). Samalla pelkoa pyrittiin hillitsemään, sillä liiallisen pelon ja huolehtimisen katsottiin helposti alkavan hallita ja rajoittaa arkielämää. Pelon hallintaan pyrittiin muun muassa muistuttamalla itseä koulusurmien harvinaisuudesta ja siitä, että elämään sisältyy aina tietty määrä epävarmuutta.

Esitettyjen tulosten valossa on selvää, että Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat toivat uudenlaista pelkoa ja epävarmuutta paikallisyhteisöjen arkeen. Asukkaat joutuvat nyt pohtimaan vastaavien, täysin arvaamattomien tilanteiden uusiutumisen mahdollisuutta. Surmien jälkeen kouluja eri puolella Suomea on uhattu vastaavilla teoilla, mikä on omiaan lisäämään myös muualla Suomessa asuvien lapsiperheiden huolestuneisuutta uusista kouluampumisista. Koulusurmilla on myös laajempaa rikospelkoihin ja epävarmuuskokemuksiin liittyvää merkitystä. Tragediat liittivät kouluampumiset osaksi maamme muutenkin synkkää väkivaltakulttuuria ja -ilmapiiriä, jonka vaikutuksessa tulevat sukupolvet varttuvat.

Lähteet

- Aisenberg, Eugene & Kathleen Ell (2005). Contextualizing Community Violence and Its Effects: An Ecological Model of Parent-Child Interdependent Coping. *Journal of Interpersonal Violence* 20:7, 855–871.
- Altheide, D. L. (2009). The Columbine Shootings and the Discourse of Fear. *American Behavioral Scientist* 52:9, 1354–1370.
- Castel, Robert (2007). *Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu?* Suom. Tiina Arppe. Helsinki: Kelan tutkimusosasto (ransk. alkuteos 2003.)
- Frymer, Benjamin (2009). The Media Spectacle of Columbine. Alienated Youth as an Object of Fear. *American Behavioral Scientist* 52:10, 1387–1404.
- Furedi, Frank (2002). *Culture of Fear*. London: Continuum.
- Hakala, Salli (2009). *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Viestinnän laitoksen tutkimusraportti 2009:10.

- portteja 2/2009. Helsinki: Helsingin yliopiston Viestinnän tutkimuskeskus CRC.
- Hale, C (1996). Fear of Crime: A Review of the Literature. *International Review of Victimology* 4:2, 79–150.
- Haravuori, Henna & Laura Suomalainen & Noora Berg & Olli Kiviruuus & Mauri Marttunen. (2011). Effects of media exposure on adolescents traumatized in a school shooting. *Journal of Traumatic Stress*, 24:1, 70–77.
- Harrikari, Timo (2008). *Riskillä merkityt: lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 87, 2008.
- Hawdon, James & John Ryan & Laura Agnich (2010). Crime as a source of solidarity: a research note testing Durkheim's assertion. *Deviant Behavior* 31:8, 679–703.
- Heiskanen, Markku (2002). *Väkivalta, pelko, turvattomuus. Surveytutkimusten näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen*. Helsinki: Tilastokeskus, tutkimuksia 236.
- Hutchison, Emma & Roland Bleiker (2008). Emotional Reconciliation: Reconstituting Identity and Community after Trauma. *European Journal of Social Theory* 11:3, 385–403.
- Jackson, Jonathan (2006). Introducing Fear of Crime to Risk Research. *Risk Analysis* 26:1, 253–264.
- Kivivuori, Janne & Sari Kemppi & Mirka Smolej (2002). *Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla ja ihmisten peloissa 1980–2000*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196.
- Korander, Timo (2000). Turvallisuus rikollisuuden ja sen pelon vastakohtana. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja-Riitta Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Tampere: Vastapaino, 177–216.
- Koskela, Hille (2009). *Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maguire, Brendan & Georgie Ann Weatherby & Richard A. Mathers (2002). Network news coverage of school shootings. *The Social Science Journal* 39:4, 465–470.
- Muschert, Glenn (2007). Research in School Shootings. *Sociology Compass* 1:1, 60–80.
- (2009). Frame-Changing in the Media Coverage of a School Shooting: The Rise of Columbine as a National Concern. *Social Science Journal* 46:1, 164–170.
- Nokelainen, Petri (2010). Koulusurmat oppilaitosten hyvinvointia ja turvallisuutta uhkaavana tekijänä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 4, 49–61.
- Nummenmaa, Lauri (2009). *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.

- Oikeusministeriö (2009). *Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti*. Helsinki: Oikeusministeriö, julkaisuja 2/2009.
- (2010). *Kaubajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti*. Helsinki: Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 11/2010.
- Oksanen, Atte & Pekka Räsänen & Johanna Nurmi & Kauri Lindström (2010). "This can't happen here!" Community Reactions to School Shootings in Finland. *Research on Finnish Society* 3, 19–27.
- Raittila, Pentti & Katja Johansson & Laura Juntunen & Laura Kangasluoma & Kari Koljonen & Ville Kumpu & Jari Välväverronen (2008). *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 105. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Sirén, Reino & Mikko Aaltonen & Juha Kääriäinen (2010). *Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009. Kansallisen ubritutkimuksen tuloksia*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 103, Helsinki.
- Sisäasiainministeriö (2009). *Oppilaitosten turvallisuus. Työryhmän raportti*. Helsinki: Sisäasiainministeriö, julkaisuja, 40.
- Snedker, Karen A. (2006). Altruistic and Vicarious Fear of Crime: Fear for Others and Gendered Social Roles. *Sociological Forum* 21:2, 163–195.
- Suomalainen, Laura & Henna Haravuori & Noora Berg & Olli Kiviruusu & Mauri Marttunen (2009). Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden prospektiivisen seuranta tutkimuksen väliraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 8.
- Tulloch, Marian I. (2004). Parental fear of crime. A discursive analysis. *Journal of Sociology* 40:4, 362–377.
- Virta, Sirpa (2006). Paikallinen turvallisuudenhallinta – kohti yhteisökontrollia? Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyh-teiskunnan käänköpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 194–206.
- Warr, Mark & Christopher G. Ellison (2000). Rethinking Social Reactions to Crime: Personal and Altruistic Fear in Family Households. *American Journal of Sociology* 106:3, 551–578.
- Uslaner, Eric M. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. New York: Cambridge University Press.